

Etl Alex – Pénzváltó Nikolett

Egy rendszer foglyaként – Irak 2016-ban

Az elemzés az Iraki Köztársaság belső biztonsági helyzetéről és instabilitásának okairól ad átfogó képet a politikai, gazdasági, társadalmi, illetve katonai szféra jellemzőinek áttekintésével. Bemutatja az Abádi-kormány elmúlt két évét, kiemelve az iraki politika egyre mélyülő válságának okait, majd azokat a strukturális társadalmi és gazdasági problémákat, amelyek napjainkra állandósultak az országban, végül pedig az „Iszlám Állam” elleni katonai műveletek új szakasza, Mosul ostroma kezdetén értékeli az Iraki Biztonsági Erők helyzetét. A szerzők emellett érvelnek, hogy az „Iszlám Állam” visszaszorítása nem oldja meg Irak belső problémáit, sőt fennáll a veszélye, hogy a „közös ellenség” eltűnését követően az országon belüli társadalmi feszültségek újult erővel törnek a felszínre, ami a különböző etnikai-felekezeti csoportok közötti fegyveres konfliktus eszkalálódását jelentené.

Kulcsszavak: Irak, Iszlám Állam, politikai biztonság, gazdaság, kurdok

Etl Alex – Pénzváltó Nikolett: *Captives in a trap – Iraq 2016*

Based on an overview of the political, economic, societal and military spheres, the authors offer a comprehensive analysis of the internal security situation in Iraq, identifying the underlying reasons for instability. An introduction to the past two years of the Abadi government is given, highlighting those structural societal and economic problems that yield in a deepening political crisis in the country, and the current state of affairs within the Iraqi Security Forces is discussed at a new phase of military operations, the siege of Mosul. The authors argue that the weakening of the “Islamic State” will not solve the internal problems of Iraq, moreover, there is a chance that after the “common enemy” will be defeated, societal conflicts will surface with renewed potential that could trigger an escalating armed struggle along ethnic and sectarian fault lines.

Keywords: Iraq, Islamic State, political security, economy, Kurds

Haider al-Abádi miniszterelnöki kinevezése

2014 szeptemberében – nem sokkal az áprilisban még megnyert parlamenti választásokat követően – Irakban leváltották a 2006 óta hatalmon lévő miniszterelnököt, Núri al-Málit. Málit a hivatali ideje alatt egyre autoriterebbé váló, szektariánus alapú politikájával elidegenítette az iraki szunnita és kurd csoportokat, hozzájárulva a magát „Iszlám Államnak” nevező szélsőséges szervezet megerősödéséhez. Belső és külső konszenzussal hatalomra került utódjától, Haider al-Abáditól mielőbbi reformokat és nemzeti megbékélést, a különböző iraki közösségek közötti kapcsolatok fejlesztését, valamint az „Iszlám Állam” elleni hatékony fellépéshez szükséges stabil központi hatalom megeremtését várták. Abádirban meg is volt a szándék, hogy változtasson elődje politikáján, amelynek első jeleként ambíciózus reformokat jelentett be. A 2014. szeptember 7-én a „nemzeti egységkormányt”

alkotó politikai csoportok által elfogadott politikai nyilatkozat, valamint az egy nappal később bemutatott kormányprogram olyan ígéreteket tartalmazott, mint például az állam erőszak-monopóliumának visszaállítása az összes iraki fegyveres csoport központi irányítás alá rendelésével; a korrupció gyökeres kiirtása vagy a pénzügyi, adminisztratív és jogi viták megoldása a megfelelő alkotmányos és jogi csatornákon keresztül, a politikai alkuk helyett. Az egyes célok eléréséhez számos esetben – meglehetősen optimista – határidőket is szabtak: Kirkuk és az úgynevezett „vitatott hovatartozású” területek jogállását például egy éven belül szeretnék volna az alkotmánnyal összhangban rendezni.¹

A beharangozott reformok és a változás lehetőségének ígérete felerősítette az iraki emberek várakozásait, az új kormány azonban nem hozott sem gyors, sem gyökeres átalakulást. 2015 nyarán országszerte tiltakozások kezdődtek. Az emberek a rossz életkörülmények, az elharapózó korrupció miatt vonultak az utcákra. A tüntetések súlyát növelte, hogy Irak legfőbb síita vallási vezetője, Ali al-Szisztáni nagyajattollah a tömegek mellé állt, és maga is reformokra szólította fel a politikai elitet.² Abádi ezzel a váratlanul jött támogatással a háta mögött augusztusban át tudott vinni néhány kisebb reformot, amelynek részeként megszüntette például a miniszterelnök helyettesi és alelnöki pozíciókat,³ jelentős eredményeket azonban a szükséges politikai támogatottság hiányában nem tudott elérni.⁴ Rövid idő alatt bebizonyosodott, hogy minden jó szándék és az érezhetően megváltozott, konstruktív kormányzási stílus ellenére Abádinak nem volt rá esélye, hogy végrehajtsa a reformokat. Irak összetett belső válsága állandósulni látszik, ennek okai pedig mélyebben, a rendszer szerkezetében keresendők. A következőkben a jelen kihívásai mellett ezeket a rendszerszintű tényezőket vesszük sorra a biztonság politikai, gazdasági, társadalmi, majd katonai szektorában az iraki stabilitás értékeléséhez.

Az iraki politikai rendszer: hatalmi tényezők, töréspontok és a reformokat ellehetetlenítő strukturális tényezők

Ahhoz, hogy megérthessük, milyen nehézségekkel nézett szembe Abádi miniszterelnök a reformok meghirdetését követően, érdemes közelebbről megvizsgálnunk azt a keretrendszert, amiben az egész iraki politika működik. Az Iraki Köztársaság politikai életének fő jellemzője a nagyfokú töredezettség, köszönhetően annak, hogy a rendszer Szaddám Huszein rezsimjének 2003-as megdöntése óta etnikai és vallási törésvonalak mentén szerveződik. A három legnagyobb létszámú vallási, illetve etnikai csoport, a síita arab (60-65%), a szunnita arab (15-20%), valamint a kurd (17%) döntően ezen elsődleges identitás, nem pedig valamilyen politikai ideológia vagy értékrend alapján adja le szavazatát a négyévente megrendezett országgyűlési választásokon, amelyek végeredménye így általában tükrö-

1 [Iraki Kormányprogram, 2014](#) [online], 2014. 09. Forrás: cabinet.iq. A két dokumentum nem hivatalos angol nyelvű fordítása: [Agreement by political blocs to form new Iraqi government](#) [online], 2014. 09. 22. Forrás: Siyad.Wordpress.org [2016. 09. 12.].

2 Stephen KALIN: [Iraq cleric pushes anti-corruption fight as protests flare](#) [online], 2015. 08. 07. Forrás: Reuters.com [2016. 09.12.].

3 Az intézkedést azóta – 2016. október 10-én – az iraki szövetségi bíróság alkotmányellenesnek nyilvánította. A bíróság (késői) döntését a jogi vonatkozások mellett Abádi reformjainak a gyakorlatban ekkorra már egyértelműen megmutató sikertelensége is befolyásolhatta.

4 [Iraqi parliament backs PM's anti-corruption plan](#) [online], 2015. 08. 11. Forrás: MiddleEastEye.net [2016. 09. 12.].

zi az iraki etnikai-felekezeti arányokat is. Mégsem mondhatjuk ki azonban, hogy az iraki parlament három nagy tömbből áll, ugyanis ezek a csoportosulások távolról sem egységesek. A politikai fragmentáció mértékét jól érzékelteti, hogy a 2014-es parlamenti választásokon 9000 jelölt szállt versenybe a 328 képviselői hely megszerzéséért, akik 35 különböző koalícióba és 72 további politikai entitásba szerveződve indultak a pozíciókért.⁵

1. táblázat: A jelentősebb politikai csoportosulások és legfontosabb jellemzőik a 2014-es parlamenti választásokat követően

	Koalíció	Párt neve	Jelentős képviselő/vezető	Képviselők (miniszterek) száma	Milícia
Síta (Nemzeti Szövetség) [177]	Szövetség a Jogállamért (SLA) [93]	Dava Párt	Núri al-Málik, Haider al-Abádi	48 (2)	-
		Badr Szervezet	Hádi al-Amíri	22 (2)	Badr
		Musztakilún	Huszein al-Sahrisztáni	11 (1)	-
	Szadrista Mozgalom	Al-Ahrár Blokk	Muktada asz-Szadr	34 (3)	Béke Brigádok
	Al- Muvátin	Iraki Iszlám Legfelsőbb Tanács (ISCI)	Ammár al-Hakím	29 (4)	-
Szunnita [43]	Ittihád Blokk	Mutahidún	Oszáma al-Nudzsaif	23 (2)	-
		Al-Arabijja	Száleh al-Mutlak	10	-
Szekuláris [29]		Al-Vatanijja	Ijád Allávi	21	-
Kurd [62]	Kurdisztáni Szövetség	KDP	Maszúd Barzáni	25 (1)	Yakray 80
		PUK	Dzsalál Talabáni	21 (1)	Yakray 70
		Gorrán	Nevsírván Musztafa	9 (1)	-

Az adatok forrása: Independent High Electoral Commission of Iraq, Institute of the Study of War

Abádi kormánya a 2003 utáni korábbi iraki kormányokhoz hasonlóan „nemzeti egységkormány”, amelyben a pozíciók elosztása a különböző parlamenti pártok között a pártok

5 ETL Alex: *Irak belső válsága. Nemzet és Biztonság*, 7. évf., 2014/4, 62–75. o.

által megszerzett képviselői helyek száma alapján történik. Az Egyesült Államok által támogatott rendszer célja, hogy széles etnikai és felekezeti képviseletet biztosítson a különböző államalkotó csoportok számára az állami intézményekben. A miniszteri pozíciókba ugyanakkor ennek köszönhetően pártemberek kerülnek, akik jellemzően a legjelentéktelenebb kérdésekben is saját pártjuk utasításait követik. Ennek a hatalommegosztási meggyezésnek az egyik legnagyobb hátránya, hogy a miniszterelnök nem tud teljes ellenőrzést gyakorolni a kormánya fölött, és biztosítani, hogy tagjai egységesen beálljanak egy adott politikai program mögé.

Az iraki politika egy másik sajátos, rendszerszintűnek tekinthető jellemzője a rendkívül nagymértékű korrupció, ami a politikai élet minden szintjét áthatja. Egy korábbi miniszter a kormányt egyenesen „intézményesített kleptokráciának” nevezi, utalva a hatalom legfelső szintjén elkövetett komoly visszaélésekre.⁶ Becslések szerint 2003 óta több mint 300 milliárd dollár „tűnt el” emiatt az iraki költségvetésből.⁷ A korrupciós cselekmények elkövetői az esetek döntő többségében pedig nem elsámoltathatók.⁸

Síiták, szunniták és kurdok az iraki politikában

Az iraki politikának a fent említetteken kívül egy további fontos jellemzője a parlamenten kívül álló, annak munkáját mégis jelentős mértékben befolyásolni képes (Irakon belüli és kívüli) hatalmi tényezők nagy száma és sokfélesége. A következőkben a három legnagyobb iraki társadalmi csoport (síita, szunnita, kurd) kohézióját befolyásoló legfontosabb tényezőket vizsgáljuk meg, egyben igyekszünk rámutatni arra is, hogy mi a baj a vallási-etnikai közösségeket homogén alapegységnek tekintő nézőponttal.

Iraki síiták

A 2003 utáni új politikai berendezkedés és az „egy ember – egy szavazat” elv érvényesülése a demográfiailag többségben lévő, a Szaddám-rezsim alatt elnyomott síiták hatalomra kerülését eredményezte Irakban. A síita politikában az egyik legjelentősebb választvonalat a 2006–2014 között a miniszterelnöki posztot betöltő Núri al-Málíki személye jelenti. Málíki miniszterelnöksége alatt komoly hatalomkoncentrációt vitt véghez, ellenfelei (Muktada asz-Szadr, Ammár al-Hakím) pedig mindenekelőtt abban érdekeltek, hogy leépítsék az állami intézményeken belüli, máig meglévő befolyáshálózatát. A síita pártok közötti harcok ennek alapján tisztán hatalmi természetűnek tekinthetők. Málíki befolyása a kormányzó Szövetség a Jogállamért koalíción belül még mindig rendkívül erős, ami megnehezíti a vele egy pártban lévő Abádi munkáját, és aminek elsődleges következményeként a miniszterelnök még a saját koalíciójának teljes támogatását sem élvezi.

6 Patrick COCKBURN: *Iraq 10 years on: How Baghdad became a city of corruption* [online], 2013. 03. 04. Forrás: Independent.co.uk [2016. 09. 13.].

7 Morris LOVEDAY: *Beyond terrorism, Iraq's leader is struggling to fight corruption* [online], 2015. 08. 21. Forrás: WashingtonPost.com [2016. 09. 13.].

8 A kihívások egyike, hogy az igazán befolyásos politikusok ellen senki nem mer még csak vizsgálatot sem kezdeményezni, mert halálos fenyegetéssel nézne szembe. Martin CHULOV: *Post-war Iraq: 'Everybody is corrupt, from top to bottom. Including me'* [online], 2016. 02. 19. Forrás: TheGuardian.com [2016. 09. 13.].

Az egyik legfontosabb különbség a síiták esetében a szunnitákkal összevetve két stabilizáló erő, egy befolyásos belső és egy meghatározó külső hatalmi tényező jelenléte. Irakon belül Ali al-Szisztáni ajatollah egyfajta önálló hatalmi központként jelenik meg. Bár a Nedzsefben székelő *mardzsa* nem vesz állandó jelleggel részt a politikai életben, bizonyos időközönként (általában a pénteki ima alkalmával) a nyilvánosság elé tárt, politikainak tekinthető iránymutatásaival szembemenni a síita pártok számára politikai öngyilkossággal ér fel.⁹ A legjelentősebb külső hatalmi tényező Irán, amely időről időre rá tudja venni a különböző szereplőket az együttműködésre. Teherán a szomszédos Irak stabilitása – de nem túlzott megerősödése – mellett a síita dominancia fenntartásában érdekelt. Az „oszd meg és uralkodj” elvét alkalmazva az iráni vezetés hatékonyan képes befolyásolni az iraki politikát, szükség esetén pedig a síita frakción belüli stabilizáló erőként lép fel.

Iraki szunniták

A három csoport közül talán a szunniták esetében figyelhető meg legerősebben a széttagoltság. Ennek okai elsősorban történeti eredetűek: részben a Szaddám-rezsim diktatórikus felépítéséből, részben a baaszista rendszer jellegéből, illetve az egységes iraki szunnita identitás 2003 előtti hiányából fakadnak.¹⁰ Közösségük létszámbeli kisebbségének tudata mellett ezek a tényezők is hozzájárultak ahhoz, hogy a szunniták kezdetben sem hajlandók, sem képesek nem voltak elfogadni az új, szektáriánus alapú iraki politikai rendszert és részt venni annak működtetésében. Szunnita körökben még ma is vitapontként van jelen, hogy elfogadják-e a realitásokat, vagy továbbra is tagadják a rendszer alapjait.

A 2003-at követően kibontakozó/megerősödő iraki szunnita identitástudat fontos eleme az áldozatérzet. A többségi szunnita percepció szerint mind az amerikaiak, mind Irán, mind a síita vezetésű bagdadi kormány és az általuk támogatott milíciák közösségileg támadják, illetve negatívan diszkriminálják őket. Ha csak Málíki 2010-et követő intézkedéseire gondolunk, ez a percepció nem is tekinthető teljesen alaptalannak.¹¹ A központi hatalommal szembeni bizalmatlanság egy újabb választóvonalhoz vezet minket a szunnita közösségen belül, mely vonatkozásban a fő kérdés az, hogy együtt lehet-e működni a kormánnyal. A részvétel a központi politikában könnyen a hitelesség elvesztéséhez vezethet a szunnita politikusok számára saját közösségükön belül, ahol gyakran olyan vádakkal kell szembenéznük, mint például, hogy egyszerűen eladták magukat a hatalomért.

Irakban – és a szunniták esetében különösen – a mai napig erős a törzsiség szerepe. A központi intézményekbe vetett bizalom hiánya és az állam gyengesége ahhoz is vezet, hogy az irakiak az állam helyett sok esetben a – helyi szinten vitathatatlan befolyással,

9 A síita iszlámban a hívők szabadon választhatják meg, melyik nagyajatollah vallási-társadalmi tanításait fogadják el és követik. Szisztáni nagyajatollah személye, befolyása nem csak az iraki síiták körében jelentős. Egy 2006-os felmérés szerint a világ síitáinak 80%-a Szisztánit tekintette vallási vezetőjének. A *mardzsa* befolyása akkora, hogy még Irán is igyekszik vele konstruktív kapcsolatot ápolni.

10 Bővebben lásd Renad MANSOUR: *The Sunni Predicament in Iraq* [online], 2016. 03. 03. Forrás: CarnegieEndowment.org; vagy N. Rózsza Erzsébet: *Az Iszlám Állam előretörése Irakban és az amerikai válaszcsoportok. Nemzet és Biztonság*, 7. évf., 2014/4, 56–61. o.

11 Ez ugyanakkor az „Iszlám Állammal” szembeni harcot is jelentősen megnehezíti. A szunniták attól félnek, hogy ahogyan 2003 után baaszitalanítás „jelszóval” irtották őket, most az „Iszlám Állam” által elkövetett szörnyűségek miatt fogják őket kollektíven büntetni, így akármit tesznek, jól nem járhatnak.

illetve saját fegyveres erővel rendelkező – törzsi vezetőkhez fordulnak, náluk keresve igazságot, védelmet, illetve legitimitást. A központi kormány és a rendszer működése iránti bizalom hiánya, valamint az erősödő iraki szunnita identitás jelének tekinthető az is, hogy egyre több szunnita veti fel egy – korábban vehemensen ellenzett – iraki szunnita autonómia ötletét.¹²

A szunniták összefogását és hatékony politikai képviselőt nehezíti, hogy nincs egy központi tekintélyforrás, sem egy erős politikai pártrendszer. Az iraki szunnita politika sokszereplőssége a stabilizáló erőként fellépni próbáló külső hatalmak helyzetét is nehezíti, amelyek az aktuális helyi erőviszonyok ismeretének hiányában gyakran azt sem tudják megállapítani, hogy kivel kellene leülniük tárgyalni.¹³

Iraki kurdok

Az iraki kurd politikát 1975-től kezdve két nagy párt, a Kurdisztáni Demokrata Párt (KDP) és a Kurdisztáni Hazafias Unió (PUK) versengése és együttműködése határozza meg. Miután 1998-ban sikerült lezárni egy véres polgárháborút a felek között, a két párt meginduló, pragmatikus együttműködése soha nem látott lendületet adott a kurdoknak, lehetővé téve az Irak északi részén elhelyezkedő, 2004 óta *de jure* is autonómiát élvező Kurdisztáni Regionális Kormányzat (KRK) pozícióinak folyamatos javítását. 2009-ben azonban törés keletkezett a kurd elitcsoportok addigi viszonylagos belső egységén, a PUK-ból kiválva megjelent ugyanis egy új párt, a Gorrán, megbontva az évtizedes belső egyensúlyt. A három legjelentősebb párt az utóbbi egy-két évben a végtelenségig kiélesedett csatákat folytat a hatalomért, és minden eszközzel igyekeznek meggyengíteni a másikat. A politikai instabilitást jelzi, hogy a feleknek a 2005 óta hatalmon lévő elnök, Maszúd Barzáni (KDP) mandátumának 2015. augusztusi lejártá óta még mindig nem sikerült megállapodniuk a régió elnöki székének sorsáról.¹⁴

A kurd politika a belső ellentétek és a KRK kiszolgáltatott helyzete okán érzékeny a külső befolyásra. Itt elsősorban a két szomszédos hatalmat, Törökországot és Iránt kell kiemelnünk, amelyek saját érdekeik érvényesítése céljából szívesen játsszák ki a különböző iraki szereplőket egymás ellen. Ankara történetileg a KDP-t, Teherán pedig a PUK-t támogatja.

A jelentős különbségek és vitás kérdések (például erőforrások elosztása, a biztonsági erők fölötti ellenőrzés) ellenére a kurdoknak mindeddig sikerült egységes álláspontot megjeleníteniük Bagdadban olyan fontos kérdésekben, mint a kőolaj-kitermelés és -szállítás, a pesmergáknak juttatott központi pénzügyi segély, valamint az úgynevezett „vitatott hovatartozású” területek helyzete. Együttműködésük alapja konkrét, képviselhető, közös céljuk: a KRK pozíciójának erősítése, aminek a kurd nacionalizmus és az évtizedes autonómia törekvés ad lendületet.

---

12 Ned PARKER: [Could a millionaire businessman save Iraq's Sunnis?](#) [online], 2016. 06. 02. Forrás: Reuters.com [2016. 09. 16.]; illetve MANSOUR, *i. m.*, 24.

13 A 2014-es választásokon Anbár tartományban például 25 választási blokk szállt versenybe 15 képviselői helyért, és mindannyian ugyanannak a szunnita választókerületnek a nevében beszéltek.

14 PÉNZVÁLTÓ Nikolett: *A stabilitás esélye Észak-Irakban – Iraki Kurdisztán 2011 után.* *Nemzet és Biztonság*, 8. évf., 2015/6, 70–96. o.

Kabinetátalakítási kísérlet és mélyülő politikai válság

Miután reformterveivel több hónapra keresztül folyamatosan a fent leírt rendszer korlátaiba ütközött, 2016. február 9-én Abádi miniszterelnök jelentős kabinetátalakítást jelentett be, amely egy szakértőkből álló kormány létrehozását célozta a vallási, etnikai és politikai erőviszonyok alapján kényesen kiegyensúlyozott, arányos képviseletet biztosító, ugyanakkor működésképtelen kabinet helyett.¹⁵ Abádi március 31-én benyújtott egy neveket tartalmazó listát a parlamentnek, amelyen a 22-ről 16-ra csökkentett miniszteri helyből 14 posztnál technokrata jelölt szerepelt (a védelmi és a belügyminisztert a stabilitásra hivatkozva meghagyta volna a pozíciójában). Elemzők bátor lépésként értékelték a bejelentést, hiszen megvolt az esélye, hogy az egymásra egyébként ellenfélként tekintő, hatalmukat ugyanakkor egyformán féltő pártok átmenetileg összefognak Abádi hatalmukat korlátozni akaró lépései ellen, és egy bizalmatlansági indítvánnyal megbuktatják a miniszterelnököt, erre azonban mindeddig nem került sor.¹⁶ Abádi hamar lejjebb kényszerült adni terveiből, és az egyes pártok részéről érkező jelentős ellenállás hatására tárgyalásokba kezdtek a nevekről. Egymás kölcsönös hibáztatásának gyakorlata, ami Málíki időszakát is jellemezte, visszatért: a miniszterelnök a pártokat hibáztatja amiatt, hogy saját szűk érdekeikre összpontosítanak, és ezzel akadályozzák a munkáját; a pártok válaszul azért kritizálják, hogy unilateralis és kirekesztő politikát próbál folytatni.¹⁷

A tárgyalások eredményeként április 12-én a miniszterelnök egy új, kompromisszumosabb listát terjesztett elő (a kurd miniszterek például maradtak volna a helyükön), az aznapi plenáris ülésen azonban továbbra sem sikerült dönteni a nevekről, ezért a házelnök bejelentette, hogy a szavazást két nappal későbbre halasztják. A bejelentés nem várt indulatok kitöréséhez vezetett az ülésteremben. Kisebb atrocitásokat követően képviselők egy csoportja elbarikádozta magát a parlament épületében, ahol egész éjszakás ülőstrájkot tartottak a kabinetátalakítással kapcsolatos szavazás különböző taktikákkal történő késleltetése ellen, és az Abádi által először benyújtott listán szereplő nevek közül összeállítottához hasonló, valódi szakértői kormányt követeltek. Egy másik csoport ezzel párhuzamosan aláírásgyűjtésbe kezdett az elnök, a miniszterelnök és a házelnök leváltásához, teljessé téve a kaoszt. A pártfegyelem összeomlott, a tiltakozók köre különböző pártokból kivált képviselőkől tevődött össze.¹⁸

A következő napokban a parlament két részre szakadt. Április 14-én csak a „szakadár” képviselők jelentek meg az ülésteremben, ahol új házelnököt választottak maguknak. A „rendes” parlamentnek április 26-án sikerült ismét összeülnie, ahol megválasztottak öt új minisztert. Mindkét elfogadott határozat érvényessége ugyanakkor erősen megkérdőjelezhető volt. A szövetségi bíróság végül – ügyesen halogatva az állásfoglalást – június 28-án hozott döntést, amiben megállapította mindkét ülés jogszerűtlenségét.¹⁹ A „szakadár”

15 Stephen KALIN: *Iraq PM says to bring in technocrats in cabinet reshuffle* [online], 2016. 02. 09. Forrás: Reuters.com [2016. 09. 18.].

16 Patrick MARTIN: *Iraq Prime Minister's Cabinet Reshuffle May Lead to No-Confidence Vote* [online], 2016. 02. 15. Forrás: ISWResearch.blogspot.hu [2016. 09. 17.].

17 Harith Hasan AL-QARAWEE: *From Maliki to Abadi: The Challenge of Being Iraq's Prime Minister* [online], 2016. június. Forrás: Brandeis.edu [2016. 09. 20.].

18 Patrick MARTIN: *Iraq Government Collapse Likely as a Rump Parliament Calls for Resignations* [online], 2016. 04. 15. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 19.].

19 Omar SATTAR: *On eve of mass protests, what's next for Iraq's political crisis?* [online], 2016. 07. 14. Forrás: Al-Monitor.com [2016. 09. 19.].

parlament tagjai, mivel nem sikerült elismertetni magukat legális entitásként, elkezdtek át-szervezni a csoportosulást, és április végén bejelentették, hogy létrehozták a Reform Frontot, egy új ellenzéki blokkot. Tagjairól nem rendelkezünk biztos adatokkal. Az *Institute for the Study of War* információi szerint tagja Málíki Dava Pártjának 42 képviselője, Allávi teljes Vatanijája (21) és különböző pártokból kiszakadt, bizonytalan számú képviselő.²⁰

Az április 30-ra összehívott, következő parlamenti ülés sikertelenségét követően egy újabb jelentős közjáték zavarta meg az iraki politikát: tiltakozó civilek, köztük Muktada asz-Szadr hívei betörték Bagdad kiemelten védett, úgynevezett Zöld Zónájába (hivatalos nevén Nemzetközi Zóna), ahol az iraki parlament és a miniszterelnöki hivatal, valamint az amerikai nagykövetség épülete is található. A 2003-ban még teokratikus berendezkedést követelő, Mahdi hadserege nevű milíciájával az amerikaiak ellen harcoló, majd Iránba menekülő, azóta viszont sokat mérséklődött síita hitszónok, Muktada asz-Szadr kiváló politikai érzékkel használta ki a kibontakozó eseményeket.²¹ Miután Abádi 2016 februárjában bejelentette a kabinetátalakítást, Szadr a 2015 nyara óta tiltakozó, reformokat követelő tömegek élére állt, és a technokrata kormány lehangosabb követelőjévé lépett elő. Szadr február 18-án 45 napos határidőt szabott Abádinak a reformok végigvitelére, hívei pedig márciusban ülésztrájkba kezdtek a Zöld Zóna előtt. Szadrnak lehetőséget adott a reflektorfénybe kerülésre, hogy Szisztáni ajatollah – vélhetően megelégedve a kormány tehetetlenségét – február 5-én bejelentette a rendszeres péntekenkénti politikai prédikációk határozatlan idejű felfüggesztését.²² A (párt- és milíciavezér mellett elsősorban) síita hitszónok Szadr így az ajatollah visszavonulásával keletkező üres térbe nyomulhatott be, magát a nép hangjaként feltüntetve. A Szadr előzetes felhívására április 30-án a Zöld Zónába bejutó demonstrálók sátrakat vertek fel és ülésztrájkba kezdtek. Életminőségüket javító reformokat, jobb kormányzást, a politikai kvótarendszer eltörlését és a kormányzati korrupció felszámolását követelték, valamint Irán- és Egyesült Államok-ellenes, nacionalista jelmondatokat skandáltak. Fegyverek alkalmazására nem került sor, néhány képviselőt azonban ért fizikai bántalmazás, a tiltakozók ugyanis nem engedték be a politikusokat a parlamentbe. Az iraki biztonsági erők a beszámolók szerint Szadr milíciájával közösen kontrollálták a tömeget, és bár a parlament épületéből kiszorították a tüntetőket, nem tettek kísérletet eltávolításukra a Zöld Zónából. A fővárosban zajló eseményekkel párhuzamosan a tiltakozások néhány déli tartományban is új lendületet kaptak, melynek részeként Szadr hívei a kormányzó Dava Párt több irodáját is megrohamozták. Szadr több alkalommal is a tüntetések békés, erőszakmentes keretek között tartására szólította fel az embereket. A bagdadi demonstrálók végül május 1-jén kivonultak a Zöld Zónából.²³

A parlament működése ennek ellenére nem állt helyre. Különböző pártok különböző okokból a parlament bojkottját hirdették meg. A szunnita Ittihád Blokk május 9-én

20 Az ISW szerint a Reform Frontnak kezdetben 93, majd május 6-án már „csak” 73 tagja volt. Amennyiben visszatér a parlamentbe, a legnagyobb frakciót alkothatná. A Reform Front vezetése ugyanakkor nem egységes, tekintve, hogy két vezetői szerepre törő politikusa, Málíki és Allávi között nem nevezhető jónak a viszony. Patrick MARTIN: *Political Blocs and Parties in Iraq's CoR: May 6, 2016* [online], 2016. 05. 06. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 18.].

21 Michael David CLARK, Renad MANSOUR: *Is Muqtada Al-Sadr Good For Iraq?* [online], 2016. 05. 02. Forrás: Carnegie-Endowment.org [2016. 09. 19.].

22 Robin BEAUMONT: *Shiite Nationalism? Sistani, Present In Absence* [online], 2016. 05. Forrás: NORIA-Research.com [2016. 09. 19.].

23 Emily ANAGNOSTOS: *Sadr Attempts a De-facto Coup in Iraq* [online], 2016. 05. 01. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 15.].

bejelentette, hogy akadályozni fogja a parlament működését mindaddig, amíg nem vonják felelősségre a „zöldzónás” betörés elkövetőit. A Kurd Szövetség május elején szintén kivonult a parlamentből azzal a felkiáltással, hogy nem hajlandók visszatérni, amíg képviselőik fizikai épsége nem biztosított. Szadr al-Ahrár nevű pártja független, technokrata kormányt követelt. A Reform Front megismételte kijelentését, miszerint távollétével tüntet mindaddig, amíg – április 14-én meghozott döntésük ellenére – Szalím al-Dzsabúri marad a házelnök. Majdnem egy hónappal diplomáciai munkába telt megállapodni abban, hogy ki milyen feltételekkel hajlandó visszatérni a parlamentbe. Április 12. után május 29-én sikerült először elérni a határozatképességhez szükséges létszámot. A képviselők megjelenésében szerepet játszott az ügyes kormányzati retorika is, amely a Fallúdza ostroma körüli szolidaritásra és hazafias érzelmekre helyezte a hangsúlyt. A plénumnak két kérdésről lett volna kiemelten fontos döntenie: továbbra is a kabinetátalakításról, valamint költségvetési kérdésekről. A Nemzetközi Valutaalap (IMF) ugyanis május 12-én bejelentette, hogy Irak csak akkor juthat további kölcsönhöz, ha csökkenti a 2016-os költségvetést. Bár két nappal később a parlament újra összeült, és már a Reform Front néhány tagja is megjelent, végül egyik kérdésről sem sikerült döntenie. Július 1-jéig a ramadánra tekintettel törvényhozási szünetet rendeltek el.²⁴

Új ülészak, új lehetőségek? Változás több kormányzati helyen

Július 12-én új ülészakát kezdte meg az iraki törvényhozás a Reform Front és a kurdok többségének részvételével, s az Ahrár folytatódó bojkottja ellenére határozatképes lett. Az ülés elsősorban a július 3-i bagdadi terrormerénylettel foglalkozott, amelyben több mint 320 ember vesztette életét. A romló biztonsági helyzettel egyre elégedetlenebb tömegek nyomására a robbantást követően, július 5-én lemondott az iraki belügyminiszter, Muhammad al-Ghabbán (Badr Szervezet). A Reform Front a tragédiával összefüggő korrupciós vádak²⁵ miatt a védelmi, a közlekedési és a pénzügyminiszter meghallgatását is kezdeményezte, amit a parlament jóváhagyott. Muktada asz-Szadr a megelőző hetekben kissé lendületét veszített tiltakozási hullám felélesztésére július 15-re nagy méretű tömegdemonstrációt jelentett be.²⁶

Azt követően, hogy június 28-án a bíróság semmissé nyilvánította az öt új miniszter kinevezését jóváhagyó április 26-i döntést, Abádi lényegében ismét a kiindulási ponton találta magát. Mivel valamit lépnie kellett, hogy kielégítse a reformot követelők igényeit, július 19-én és 20-án jóváhagyta hét miniszter lemondását, ami azt mutatta, hogy ismét megpróbálkozik a kabinetátalakítással, ezúttal kisebb lépéssel kezdve. A miniszterek kö-

24 Emily ANAGNOSTOS: *Iraqi Parliament Update: Quorum Reached as Reform Front Fractures, Kurds Lose Leverage* [online], 2016. 06. 08. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 14.].

25 A terrormerénylet a korrupció következményeit szemléltető közelmúltbeli tragédiák egyik legkirívóbb példája. Az autó, amelybe a pokolgépet rejtették, áthaladt egy biztonsági ellenőrző ponton, ahol átvizsgálták detektorral. Ezekről az eszközökről az iraki és amerikai kormány évek óta tudja, hogy nem működnek, beszerzésük egy korrupt üzlet következménye, eladója pedig börtönben ül a csalás miatt, az öröknek mégis ezt kell használniuk, mert nem kaptak sem más utasítást, sem új detektorokat. Mustafa SALIM, Loveday MORRIS: *How corruption helped cause one of Baghdad's deadliest attacks* [online], 2016. 07. 05. Forrás: WashingtonPost.com [2016. 09. 20.].

26 Emily ANAGNOSTOS: *Iraq Situation Report: July 7-13, 2016* [online], 2016. 07. 13. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 14.].

zül hárman az Ahrár, ketten az Iraki Iszlám Legfelsőbb Tanács (ISCI) tagjai voltak, akik még március, illetve április folyamán nyújtották be lemondásukat annak jeleként, hogy támogatják a miniszterelnök által kezdeményezett reformokat, Abádi azonban csak most fogadta el hivatalosan is a lemondó nyilatkozatokat.²⁷ Augusztus 15-én a parlament lényegében ellenállás nélkül jóváhagyta öt új független, technokrata miniszter megválasztását a megüresedett helyekre. A képviselők egyedül a kereskedelmi miniszter személyét utasították el. Abádinak ezzel sikerült visszaállítania valamennyit a hitelességből – kérdés azonban, hogy ehhez milyen esetleges háttéralkukat kényszerült kötni.²⁸

A kormányzat pozíciója ezzel együtt sem szilárdult meg. A kereskedelmi és belügyminiszter betöltetlen posztja mellé rövidesen csatlakozott a védelmi tárca is. Korrupciós vádakot követően augusztus 25-én ugyanis bizalmatlansági indítvánnyal lemondatták a szunnita védelmi minisztert, Khálid al-Obeidit (Muttahidún Párt). A döntést a parlament egyszerű többséggel (142 fő) szavazta meg, az alkotmány értelmében azonban minisztert csak abszolút többséggel lehetne leváltani.²⁹ A szövetségi bíróság egy 2015. decemberi állásfoglalására hivatkozva a Szövetség a Jogállamért koalíció két jogásza azonban kijelentette, hogy elég az egyszerű többség is. Ez a fajta bírói alkotmányértelmezés veszélyes precedenst teremthet, ami lényegében az egész kormányt veszélybe sodorhatja, 165 helyett így ugyanis mindössze 83 szavazat is elég lehetne egy hasonló döntés meghozatalához a jövőben.³⁰

Obeidi leváltását az előzte meg, hogy megvádolta több szunnita képviselőtársát az – amúgy sem egységes, inkább csak a síita dominancia kényszerű ellensúlyozása miatt létező – Ittihád Blokkon belül, köztük Szalím al-Dzsabúri házelnököt is. Az incidens komoly szakadáshoz vezetett Obeidi Mutahidún és Dzsabúri Iraki Iszlám Pártja között. Mindezzel a szunnita képviselőcsoport végeredményben saját magát gyengítette meg egy olyan helyzetben, amikor a házelnök pozíciója a leváltását követelő Reform Front miatt egyébként is folyamatosan bizonytalan.³¹ Az utóbbi lemondásra kényszerült védelmi miniszter meghallgatásán saját védelme helyett korrupciós cselekményekkel vádolta meg emellett például a szunnita Mohammed al-Karbúlit is, ami azért érdemel külön figyelmet, mert a képviselők vitájába augusztus elején törzsek is beavatkoztak. A törzsek közvetlen bevonódása a politikai konfliktusokba – különösen, ha ez a jelenség állandóvá válna – további komoly veszélyt jelenthet a stabilitásra nézve.³²

Iraknak tehát jelenleg sem védelmi, sem belügyminisztere nincs. Ez azért is különösen kellemetlen a nemzetközi koalíció számára, mert ez a két miniszter felel az iraki biztonsági erők irányításáért, az otúdlás körüli bizonytalanság pedig többek között Moszul viszárvételét is hátráltathatja.

27 Maher CHMAYTELLI: [Iraq parliament approves cabinet overhaul, bolstering PM Abadi](#) [online], 2016. 08. 15. Forrás: Reuters.com [2016. 09. 17.].

28 Erika SOLOMON, Anjli RAVAL: [Iraq appoints new oil minister after months of wrangling](#) [online], 2016. 08. 15. Forrás: ft.com [2016. 09. 18.].

29 Az [iraki alkotmány](#) szövege angol nyelven [online], 2005. 10. 25. Forrás: IraqiNationality.gov.iq [2016. 09. 02.]. A vonatkozó rész: 61. cikk 8/A.

30 Emily ANAGNOSTOS: [Iraq Situation Report: August 23-30, 2016](#) [online], 2016. 08. 30. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 14.].

31 Patrick MARTIN: [Iraq's Parliament Ousts Defense Minister](#) [online], 2016. 08. 25. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 16.].

32 Omar AL-JAFFAL: [Where does tribal influence fit in Iraqi politics?](#) [online], 2016. 08. 24. Forrás: Al-Monitor.com [2016. 09. 15.].

Az iraki kabinet kicserélődése/felbomlása azonban ennyivel nem ért véget. Szeptember elején a kurd pénzügyminiszter, Hosjar Zebári (KDP) ellen is bizalmatlansági indítványt nyújtottak be. A parlamenti határozatképesség hiánya miatt több alkalommal is elhalasztott szavazás tétje jelentős volt: Zebári helyén maradása kulcsfontosságúnak tűnt a pénzügyi stabilitás megőrzéséhez, távoása pedig az IMF-hitel lehívását is bonyolíthatja. A parlament végül szeptember 21-én 158 szavazattal – a KDP bojkottja ellenére, több másik kurd párt képviselőjének a bizalmatlansági indítványt támogató szavazatával – Zebári leváltása mellett döntött.³³

A pénzügyminiszter sorsát megpecsételte, hogy támogatásának kérdésében a kurd pártok megosztottak voltak. A PUK és a Gorrán lehetőséget láttak arra, hogy gyengítsék a KDP pozícióit. A Kurdisztáni Szövetség az iraki parlamentből történő május 1-jei egységes kivonulását követően kis túlzással mindenki a kurdok megnyerésén fáradozott, hiszen megjelenésük a parlamentben biztosíthatta volna a határozatképességet, és a kurdok a mérleg nyelvекént léphettek volna fel. A kurdok meg is próbálták kihasználni ezt a lehetőséget arra, hogy további engedményeket érjenek el Bagdadtól, amin keresztül a KRK jelenlegi komoly gazdasági nehézségeit is csökkenteni lehetne. A kibontakozó iraki politikai válságban azonban a kurd egység is megbomlott. A két korábbi ellenség, a PUK és a Gorrán május 17-én politikai megállapodást írt alá, amelyben kijelentették, hogy minden politikai szinten együttműködnek, aminek részeként például közös listán fognak indulni a 2017-es regionális választásokon. Május végén a PUK és a Gorrán visszatért a bagdadi parlamentbe – a KDP nélkül. A PUK és a Gorrán döntésében a KDP befolyás gyengítésének célja mellett két külső erő is jelentős szerepet játszott: az IMF célzott rá, hogy a KRK csak a parlamenti részvétel esetén részesedhet az Iraknak juttatott hitelből, valamint a két párttal szoros kapcsolatot ápoló Irán is a megoldás ösztönzőjeként lépett fel.³⁴ A szétszakadó kurd képviselő megnehezíti a lehetőségstruktúrák hatékony használatának esélyét, és rontja a KRK érdekérvényesítési pozícióit. A megbomlott kurd egység mielőbbi helyreállítása kulcsfontosságú lenne mind a régió, mind az ország stabilitása szempontjából.

A következő miniszter, aki rövid időn belül távozásra kényszerülhet az iraki kormányból, a külügyminiszter, *Ibráhím al-Dzsafári* (a síita Nemzeti Szövetség korábbi elnöke), akinek meghallgatása október 6-án kezdődött el. Elemzők szerint a szálakat a korábbi miniszterelnök, Núri al-Málíki mozgatja a háttérből, aki kiválóan játszik rá a különböző blokkokon belüli belső feszültségekre, hogy még tovább gyengítse politikai riválisait, egyben várva a kínálkozó alkalmat, hogy majd egységesítő erőként léphessen fel abban a válságban, amit éppen ő maga segített elmélyíteni. Málíki célja az Abádihoz közel álló miniszterek eltávolításával a kormány pozíciójának teljes aláásása, működésének ellehetetlenítése, végső soron pedig a hatalom visszaszerzése – akár egy, a miniszterelnök ellen benyújtandó bizalmatlansági indítvány révén, akár a 2018-as iraki parlamenti választásokon.³⁵ Az egykori miniszterelnök a hatalmon töltött évek alatt felhalmozott erőforrásait

33 Emily ANAGNOSTOS: *Iraq Situation Report: August 31-September 6, 2016* [online], 2016. 09. 06. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 17.].

34 Patrick MARTIN, Emily ANAGNOSTOS: *Kurdish Objectives in Iraq's Political Crisis* [online], 2016. 05. 21. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 18.].

35 Ali MAMOURI: *Iraqi ministers fall like dominoes as Maliki's bloc targets Abadi* [online], 2016. 09. 29. Forrás: Al-Monitor.com [2016. 09. 29.].

a rendszer ellen használja, ami rámutat a jelentős pozíciókat betöltő jelenlegi szereplők leváltásának egyik komoly kockázatára is.³⁶ Málíki előtt azonban komoly külső korlát, hogy sem az Egyesült Államok, sem Irán nem támogatja visszakerülését a hatalomba. Washingtonnak és a térség különböző, egymással szemben álló regionális hatalmainak Irakkal kapcsolatban mindössze egyetlen, de annál jelentősebb közös érdeke van: az ország stabilitása. Ebben pedig, úgy tűnik, Abádi helyén maradását egyelőre kulcstényezőnek látják.³⁷

A 2003 utáni politikai rendszer lényegi reformja komoly strukturális akadályokkal néz szembe: a politikai elit, pártok és állami intézmények kölcsönösen függővé váltak, és egymást segítik a túlélésben. A rendszer nem képes előidézni a politikai elit megújulását – sem választásokon, sem jogi változtatásokon keresztül –, a politikai elit pedig nem fogja ténylegesen megpróbálni megreformálni a rendszert.³⁸ Abádit a reformok bejelentésekor elviekben és a retorika szintjén az összes párt támogatta, hiszen az iraki emberek tömegeinek követeléseit ők sem hagyhatták figyelmen kívül. Valójában azonban nem voltak érdekeltek a reformokban, és minden politikai szereplő azt kereste, hogyan fordíthatja saját előnyére a helyzetet. A mindenkori iraki politikai vezetés számára továbbra sem látszik más lehetőség, mint az egyensúlyozás a különböző szereplők között egy rendkívül keskeny mezsgyén az Egyesült Államok és Irán kívülről történő közvetítése mellett, ami még csak nem is ahhoz kell, hogy jól működjön a rendszer, mindössze ahhoz, hogy ne omoljon teljesen össze.

A gazdasági szektor rendszerszintű problémái és a szociális biztonság hiánya

Az iraki gazdasági és társadalmi szektorokban egyre erősebben mutatkozó problémák kialakulása több, egymást indirekt módon erősítő tényező egybeesésével magyarázható. Ezek közül a legjelentősebbek az „Iszlám Állam” előretörése, az iraki gazdaság strukturális kihívásai, a rendszert átható korrupció és a kőolaj árának globális szintű csökkenése, amelyekhez szorosan kapcsolódnak olyan másodlagos tényezők, mint a katonai kiadások növekedése, a szegénységi és munkanélküliségi ráta, illetve az államadósság emelkedése. Ennek köszönhető az is, hogy bár a 2016-os várakozások alapján az ország GDP-jének növekedése feltehetően stabilizálódni fog, az összkép alapján mégsem lehet különösebben bizakodó a bagdadi kormányzat.

36 Maria FANTAPPIE: [Iraq: On the Edge of Chaos](#) [online], 2016. 05. 14. Forrás: CrisisGroup.org [2016. 09. 11.].

37 Az Egyesült Államok több alkalommal is nyilvánvalóvá tette támogatását. John Kerry külügyminiszter április 8-án Irakba utazott, Biden alelnök pedig telefonon hívta fel kollégáját. Washington számára Abádi helyén maradása különösen fontos az „Iszlám Állam” elleni harchoz. Irán is blokkolja Abádi leváltását. Teherán számára egy gyenge, ugyanakkor a stabilitás minimumát biztosító Abádi a lehető legjobb lehetőség ahhoz, hogy befolyásolhassa az iraki politikát.

38 FANTAPPIE, *i. m.*

2. táblázat: A legfontosabb gazdasági mutatók alakulása Irakban

Legfontosabb gazdasági mutatók	2014	2015 (becslés)	2016 (előrejelzés)	2017 (előrejelzés)
A nemzeti össztermék (GDP) változása reálértéken (%)	-2,1	2,4	7,2	4,7
Infláció (%)	2,2	1,4	2,0	2,0
Államháztartási hiány (a GDP százalékában)	5,6	14,5	20,0	14,2

Az adatok forrása: Iraq's Economic Outlook – Spring 2016, [online], 2016. The World Bank [2016. 09. 22.]

Az államadósság aggasztó mértékű emelkedésének egyik legfontosabb oka a gazdaság struktúrájában rejlik, amely továbbra is rendkívül diverzifikálatlan. A probléma, hogy Irak szénhidrogénipara – azaz a kőolaj-kitermelés – nemcsak az ország jelentős húzóágazata, de lényegében a gazdaság egyedüli meghatározója, és a kormány bevételeinek 90-95%-át, valamint a teljes iraki export 80-99%-át adja.³⁹ Ehhez képest azonban a szektor mindössze 80 000 fő foglalkoztatására képes, ami elenyészőnek mondható a teljes 8 millió fős munkaerőpiachoz viszonyítva.⁴⁰

Mindez azt is jelenti, hogy Irak gazdasági növekedésének mértékét alapjaiban határozza meg a globális kőolajár aktuális helyzete, amely az elmúlt években jelentős csökkenésen ment át. A visszaesés e tekintetben olyan mértékű volt, hogy az exportbevételek annak ellenére is elmaradtak a 2014-es értéktől, hogy 2015-ben az ország olajkitermelése növekedett.⁴¹ A visszaesésnek köszönhető az is, hogy a kormányzati költségvetés elfogadásakor jóslott, hordónkénti 56 dolláros olajár jóval nagyobb volt, mint a valóságban (52 dollár 2015-ben és 41 dollár 2016-ban a Brent átlagai alapján),⁴² aminek aztán egyértelmű túlköltekezés lett az eredménye (21,5 milliárd dolláros deficittel a 2015-ös évre).⁴³

A túlköltekezés két jelentősebb tényezőre vezethető vissza. Egyfelől a szociális nyomás és a sorozatos tüntetések miatt a bagdadi kormányzat népszerűsége radikálisan csökkenne, ha megszorításokat léptetne életbe, másfelől pedig az „Iszlám Állam” elleni harc a katonai kiadások folyamatos növelését követeli meg. Ahogyan azt az alábbi grafikon is mutatja, a kormányzat katonai kiadásai 2015-re megduplázódtak a 2011-es értékhez képest, amelyek így már a teljes GDP több mint 9%-át tették ki.⁴⁴

39 Iraq Country Report [online], 2016. Forrás: Bertelsmann Stiftung's Transformation Index [2016. 09. 22.] 18. o.; Joseph SASSOON: Iraq: Oil Prices and Economic Management [online], 2016. 03. Forrás: MEEA 15th International Conference [2016. 09. 22.], 2. o.

40 Uo.

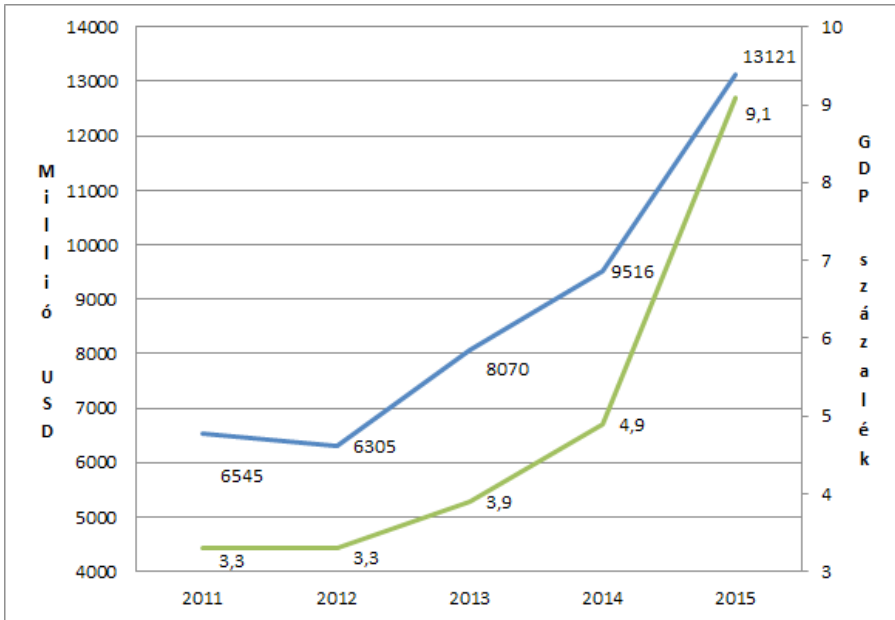
41 Joseph SASSOON: Iraq: Oil Prices and Economic Management, *i. m.*, 4. o.

42 Average annual UK Brent crude oil price from 1976 to 2016 (in U.S. dollars per barrel) [online], 2016. Forrás: Statista.com [2016. 09. 22.].

43 Iraq Country Report, *i. m.*, 21. o.

44 SIPRI Military Expenditure Database [online], 2016. Forrás: Stockholm International Peace Research Institute [2016. 09. 22.].

1. ábra Az iraki katonai kiadások változása, 2014-es konstans dollárfolyamon (millió dollár) és a GDP-ráfordítás arányában

Az adatok forrása: SIPRI Military Expenditure Database, [online], 2016. Stockholm International Peace Research Institute [2016. 09. 22.]

Mivel e két tényező lehetetlenné teszi a túlköltekezés megállítását, így a központi kormányzat kényszerpályára került, aminek következtében külső hitelekkel kénytelen forrásokat szerezni. Ennek keretében 2015 decemberében a Világbank 1,2 milliárd dolláros kölcsönt, majd 2016 nyarán az IMF egy 5,34 milliárd dolláros hitelcsomagot folyósított Bagdad számára.⁴⁵

Az eladósodottságot tovább nehezíti az átlagpolgárok mindennapjainak szerves részét képező rendszerszintű korrupció és a gyenge intézményrendszer. A Transparency International 2015-ös értékelése alapján például Irak a 168 vizsgált ország közül a 161. helyen zárt a korrupciópercepció tekintetében.⁴⁶

Mindez átvezet a gazdasági nehézségektől az azokkal szorosan összekapcsolódó társadalmi kihívásokhoz. Az iraki társadalom problémáinak megítélését azonban jelentősen bonyolítja, hogy az „Iszlám Állam” által ellenőrzött területeken élő több milliós lakosság helyzetének mérése tulajdonképpen nem volt lehetséges 2014 óta, így a 2012-ből és 2013-ból származó adatok több szempontból is elavultak lehetnek, és a valós adatok így feltehetően jelentősen romlottak napjainkra. A Világbank 2012-es felmérése alapján ugyanis

45 Előbbi 2018-as lejáratú, míg utóbbi 2019-es lejáratú. Lásd bővebben: US\$1.2 billion to Support Iraq Amid Challenging Economic Situation [online], 2015. 12. 17. Forrás: Worldbank.org [2016. 09. 22.].

és IMF Executive Board Approves US\$5.34 billion Stand-By Arrangement for Iraq, [online], 2016. 07. 07. Forrás: Imf.org [2016. 09. 22.].

46 Corruption by Country: Iraq [online], 2016. Forrás: Transparency.org [2016. 09. 22.].

már ekkor az iraki lakosság 18,9%-a élt a szegénységi küszöb alatt (kevesebb mint napi két dolláros megélhetéssel), míg a munkanélküliség a hivatalos adatok alapján 2014 végére legalább 16%-os volt.⁴⁷ Ezek mellett 2011-ben 30%-ra volt tehető az analfabéták aránya a társadalomban, és a lakosság mindössze 53%-a részesült valamiféle középiskolai oktatásban. E problémákat tovább nehezíti, hogy az „Iszlám Állam” 2014-es területszerzései óta körülbelül 3-4 millió fő vált belső menekültté, míg további 8 millióan szorulnának humanitárius támogatásra az ENSZ becslései alapján.⁴⁸

A társadalmi feszültségek állandósulása leginkább az iraki ifjúságot érinti, köszönhetően annak is, hogy a kormányzat semmiféle átfogó stratégiával nem rendelkezik a helyzetük megoldására. Az öbölháború után született generáció tagjai, miután szembesülnek a munkanélküliséggel, a korrupcióval és az ezekből fakadó kilátástalansággal, tulajdonképpen kényszerpályára kerülnek: vagy csatlakoznak a különböző iraki milíciákhoz (rosszabb esetben az „Iszlám Államhoz”), vagy emigrálnak az országból.⁴⁹ Harmadik opcióként az elmúlt év tömegtüntetései kínálkoznak, ám valódi alternatívát ezek sem jelentenek hosszú távon. Az elmúlt évtizedek strukturális problémáinak rendszerében szocializálódott nemzedék tehát utánpótlást biztosít a fegyveres harcoknak, míg a radikalizációra nemet mondó kivándorlókkal Irak az ország jövőjének szellemi és gazdasági utánpótlását veszíti el.⁵⁰

Az iraki gazdasági és társadalmi szektor megújulása előtt tehát óriási kihívások emelkednek, amelyek kényszerpályán tartják az országot, és megoldásuk csak hosszú távú, átfogó programokkal lehetséges. A központi kormányzat számára a gazdaság diverzifikálása rövid távon kivitelezhetetlen feladat, míg az „Iszlám Állam” létezéséig feltehetőleg a katonai kiadások csökkentése sem várható. Politikai szempontból a korrupció visszaszorítása tűnik a leginkább logikus kezdő lépésnek, amelynek kapcsán jó példa lehet a már említett Khald al-Obeidi védelmi miniszter esete, akitől 2016 nyarán a bagdadi parlament megvonta a bizalmat a korrupciós ügyei miatt.⁵¹ A korrupció elleni harcban azonban ennél jóval kiterjedtebb, strukturális szintű reformokra lenne szükség. Ezzel párhuzamosan a központi kormányzat túlköltekezésének megállítása csak úgy lehetséges, ha a költségvetés igazodik a kőolaj valódi, világgpiaci árához, míg a gazdaság diverzifikálása közép- és hosszú távon egyre sürgetőbb feladattá válik. Ez utóbbinak egyik alapfeltétele azonban a stabilitás megteremtése és Irak szuverenitásának helyreállítása.

Az „Iszlám Állam” előretörése és visszaszorulása

Az Abu Bakr al-Bagdádi által vezetett, Iraki és Szíriai Iszlám állam nevű, szélsőséges szunnitákból álló szervezet valódi „hírnévre” 2013 végén – az iraki Fallúdzsa városának elfoglalásával – és 2014-ben – a szíriai Rakka, és az iraki Moszul, valamint Tikrít meg-

47 Iraq Unemployment Rate 2003-2016, [online], 2016. Forrás: Tradingeconomics.com [2016. 09. 22.].

48 Lahib HIGEL: Iraq's Displacement Crisis: Security and protection [online], 2016. 03. Forrás: Minorityrights.org [2016. 09. 22.] 5. o.

49 Fight or Flight: The Deperate Plight of Iraq's „Generation 2000” [online], 2016. 08. 08. Forrás: Crisisgroup.org [2016. 09. 19.].

50 Uo.

51 Loveday MORRIS: Iraqi Parliament Ousts Defense Minister as Mosul Operation Looms [online], 2016. 08. 25. Forrás: Washingtonpost.com. [2016. 09. 15.]

szerzésével – tett szert.⁵² Az emlékezetes pillanatra a Málíki-kormányzat – és szélesebb értelemben véve a teljes iraki politikai szektor – válsága közben került sor, köszönhetően többek között annak is, hogy a demoralizált és vallási-etnikai konfliktusokkal terhelt iraki haderő több északon állomásozó dandárja is felbomlott az „Iszlám Állam” támadása során, amelyek katonái a felszerelésük jelentős részét hátrahagyva menekültek el a szunnita területekről. Ezt követően a szélsőségesek terjeszkedési időszaka következett, aminek keretében még 2014 nyarán sor került a kalifátus kikiáltására. A folyamatos expanzió során a szervezet leginkább a véres kivégzésekkel, valamint aktív médiahasználattal és az ellenőrzött területeken az állami funkciók bizonyos szintű gyakorlásával (például adószedés, egészségügy, oktatás) hívta fel magára a figyelmet a nemzetközi médiában. Az ekkor már „Iszlám Állam” néven ismert szervezet az egybefüggő sivatagi területek ellenőrzése helyett a fontosabb városok és útvonalak megszerzésére, valamint megtartására fókuszált, aminek keretében sikerült összeköttetést létesíteniük az iraki és a szíriai területek között is. Északról sokáig a különböző kurd enklávék és a kurd pesmerga haderő jelentették az egyetlen akadályt az „Iszlám Állam” terjeszkedése előtt. Így került sor a szíriai kurd határváros, Kobáni 2014 szeptemberétől 2015 januárjáig tartó ostromára is, amelynek során végül – az Egyesült Államok jelentős légi támogatásának is köszönhetően – sikerült megállítani az ostromlókat. Bár északi irányban megtorpant az előtörés, délen a 2015. májusi offenzívák során az iraki Ramádi és Palmúra városai is elesetek a harcokban, és tovább folytatódott a kormányerők visszavonulása.

A 2014-es előretörés és 2015 győzelmei után a 2016-os év azonban több helyen is az „Iszlám Állam” visszaszorulását eredményezte Irak területén, s júniusra a szervezet a korábbi területeinek körülbelül 40%-át veszítette el.⁵³ 2015 decemberének végén az iraki haderő felszabadította Ramádi városát, 2016 júniusára pedig az „Iszlám Állam” egyik első központja, Fallúdza is visszatért a bagdadi központi kormány irányítása alá. Mindez azt is jelenti, hogy az „Iszlám Állam” 2015 májusa óta nem volt képes nagy, offenzív jellegű műveletek végrehajtására, helyette a szervezet egyértelműen defenzív harcokat folytat, amellyel együtt egy lassú visszavonulás vette kezdetét. Ennek eredményeképpen 2016 nyarára több – korábban a szervezet által ellenőrzött – területen is megkérdőjeleződött a dzsihadisták fennhatósága. Ahogy azonban azt a The Institute for the Study of War elemzőközpont által készített, 2016. augusztusi helyzetjelentés is szemlélteti (4. ábra), az „Iszlám Állam” két legnagyobb bástyája – a szíriai Rakka és az iraki Moszul – továbbra is a szervezet irányítása alatt áll.⁵⁴

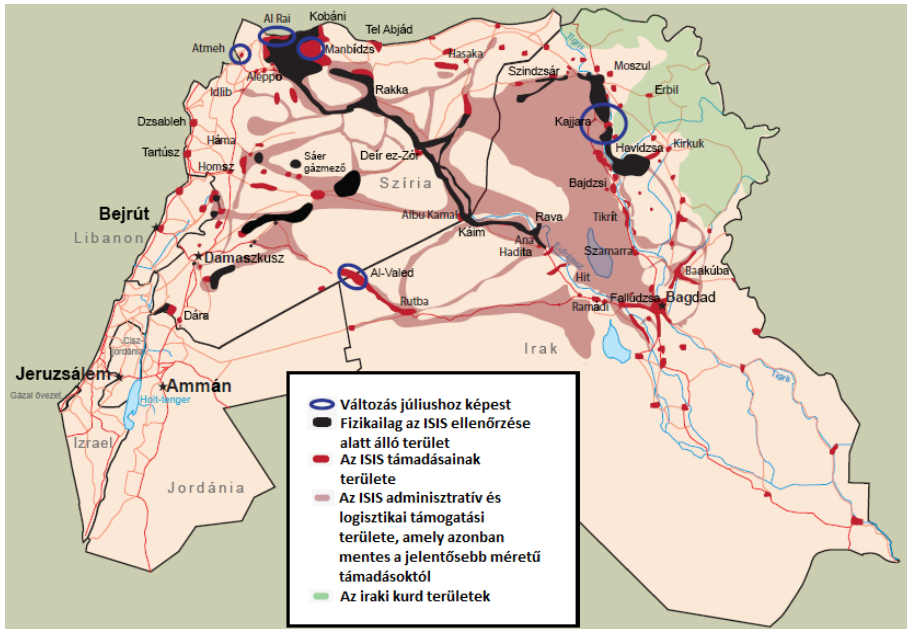
52 Az úgynevezett „Iszlám Állam” előretörésének és visszaszorításának legfontosabb dátumaihoz lásd az alábbi idővonalat: Cameron GLENN: Timeline: [Rise and Spread of the Islamic State](#) [online], 2016. 06. 05. Forrás: Wilsoncenter.org. [2016. 09. 15.].

53 Ilan GOLDENBERG, Nicholas A. HERAS, Paul SCHARRE: [Defeating the Islamic State. A Bottom-Up Approach](#) [online], 2016. 06. Forrás: Center for New American Security [2016. 09. 15.] 9. o.

54 Caitlin FORREST: [ISIS Sanctuary Map: August 19, 2016](#) [online], 2016. 08. 19. Forrás: Understandingwar.org [2016. 09. 15.].

2. ábra Iraki helyzetjelentés, 2016 augusztusa

A térkép forrása: Caitlin FORREST: *ISIS Sanctuary Map: August 19, 2016*, [online], 2016. 08. 19. Forrás: Understandingwar.org [2016. 09. 15.]

Utóbbi azért is különös fontosságú, mivel Mosul népessége az agglomerációs területekkel együtt több mint 1 millióra tehető. Mivel az „Iszlám Állam” harcosai 2014 óta uralják a várost, így lehetőségük volt felkészülni annak védelmére, és jelentősen megerősíthették annak legfontosabb pontjait. Ez magyarázza azt is, hogy Mosul ostromára az eredeti hírekkel és az iraki központi kormányzat céljaival ellentétben nem került sor sem 2015, sem pedig 2016 nyarán.

Az „Iszlám Állam” a konvencionális harcokban

Ahhoz azonban, hogy az ostrom jelentőségét megítélhessük, át kell tekintenünk az „Iszlám Állam” stratégiáját a konvencionális harcokban Irak és Szíria területén. A kalifátus kikiáltása óta az „Iszlám Állam” számára az egyik legfontosabb legitimizációs erőt az adja, hogy katonai/közigazgatási szempontból valóban képes ellenőrzése alatt tartani e területeket, és így a kalifátus fizikailag is létezhet – csorbítva ezzel Szíria, valamint Irak szuverenitását is.⁵⁵ A terület birtoklása egyben népességet/lakosságot, valamint ebből fakadóan toborzási bázist és gazdasági erőforrásokat is jelent, ám ezek elvesztése egyértelműen csökkentené az „Iszlám Állam” legitimitását és a szervezet népszerűségét a támogatók körében.⁵⁶ Az általa jelenleg folytatott defenzív stratégia tehát mindaddig sikeresnek mondható, amíg valamely-

55 Jessica Lewis McFATE: *The ISIS Defense in Iraq and Syria: Countering an Adaptive Enemy* [online], 2015. 05. Forrás: Understandingwar.org [2016. 09. 15.] 9–11. o.

56 Ilan GOLDENBERG, Nicholas A. HERAS, Paul SCHARRE: *Defeating the Islamic State. A Bottom-Up Approach*, i. m., 10. o.

kora területet képesek ellenőrzésük alatt tartani a harcosok, amiből az is következik, hogy egy-egy város elvesztése nem jelent végzetes kudarcot a szervezet jövője szempontjából.⁵⁷ Ez egyfajta stratégiai rugalmasságot biztosít a dzsihadistáknak, hiszen mindaddig, amíg rendelkeznek háttérrel (például Szíriában), visszavonulhatnak ezekre a területekre, majd idővel visszatérhetnek azokba a térségekbe, amelyeket korábban egyszer már elhagytak.⁵⁸

A problémát e szempontból tovább nehezíti, hogy az „Iszlám Állam” elleni küzdelem földrajzi szempontból nemcsak a városokban és külvárosokban zajlik, de a szervezet háttérországát jelentő sivatagos területeket is magában foglalja. Ez lehetőséget teremt a szervezet számára az elterelő hadmozdulatok kivitelezésére, ahogy az történt a 2014-es előretörés idején is. Akkor például a Bagdad környéki támadások és merényletek a kormányzatot arra kényszerítették, hogy erőit a főváros védelmére összpontosítsa, így az „Iszlám Állam” északi irányba történő terjeszkedése tulajdonképpen akadálytalanul megvalósulhatott.⁵⁹

Bár a védelemben történő átmenettel 2015 májusa óta az „Iszlám Állam” elveszítette a kezdeményezést a harcokban, a megerősített városok, a megrongált infrastrukturális elemek nagyban megnehezíthetik az Iraki Biztonsági Erők támadásait és felvonulását a harcokhoz. Fontos megjegyezni azt is, hogy az eddig visszafoglalt területek többsége kurd és síita lakosságú volt, ám a dzsihadisták bázisát jelentő szunnita régiók megszerzése és ellenőrzése már egy jelentősen nehezebb feladat lehet a kormányerőknek.⁶⁰ Amikor pedig az „Iszlám Állam” által alkalmazott defenzív stratégiáról beszélünk, hangsúlyoznunk kell, hogy ez nemcsak egy folyamatos visszavonulást jelent, de magában foglalja a limitált célú gerilla-támadásokat és a frontvonal mögötti terrormerényleteket, valamint a különböző diverziós tevékenységeket is.⁶¹ Nem beszélve arról, hogy az „Iszlám Állam” kulcsterületeinek számító nagyvárosok körül az agglomerációs régiók egyfajta ütközőzónaként funkcionálnak, és aktív részeit képezik a városok védelmi rendszereinek.⁶² A kulcsprobléma tehát, hogy bár a szervezet politikai legitimitását a városok adják, a katonai győzelem kivívása ezeken a pontokon – ami az Egyesült Államok és a koalíciós erők légi támogatásaival együtt nem tűnik megoldhatatlan feladatnak – nem feltétlenül jelent hosszú távú győzelmet mindaddig, amíg a szervezet képes a visszavonulásra a saját területeire, hiszen innen továbbra is stratégiai fenyegetést jelenthet azokra a városokra, amelyeket korábban elhagytak a dzsihadisták.

Az Iraki Biztonsági Erők helyzete

Az „Iszlám Állam” előretörésének megállítása és a szervezet védelemben történő átmenetének kikényszerítése azt is példázza, hogy az Iraki Biztonsági Erők bizonyos mértékig képesek voltak a 2014 nyarán elszenvedett veszteségek pótlására és az akkori pánikhangulat leküzdésére is. E tekintetben mindenképp jelentős eredmény, hogy a 2014-ben demoralizálódott, rendkívül korrump és vallási-etnikai ellentétektől feszített haderő a részleges felbomlás után nem hullott szét, sőt több jelentős műveletet is véghezvitt az elmúlt években. Eh-

57 Lewis McFATE: *The ISIS Defense in Iraq and Syria: Countering an Adaptive Enemy*, i. m., 10. o.

58 Uo. 11. o.

59 Uo. 14. o.

60 Ilan GOLDENBERG, Nicholas A. HERAS, Paul SCHARRE: *Defeating the Islamic State. A Bottom-Up Approach*, i. m., 9. o.

61 Uo. 17. o.

62 Uo. 27. o.

hez azonban elengedhetetlenül szükséges volt a nyugati erők kiképzési és légi támogatása, valamint az úgynevezett Népi Mozgósítással érkező erők és a szunnita felkelők segítsége.

Az alábbiakban ismertetett adatokban az Al-Bayan elemzőközpont kimutatásaira⁶³ támaszkodunk (5. ábra), amelyek alapján megerősítést nyer az a feltetelezés, hogy az Iraki Biztonsági Erőknek sikerült elmozdulniuk a 2014-es és 2015-ös mélypontról, ugyanakkor a 2016 januárjában mért 147 000 főnyi hivatásos állományú katona/rendőr/határőr jelentősen elmarad a 2009-ben szolgálatot teljesítő 297 000 főtől. A 2014-es támadás után új elemként jelentek meg a Népi Mozgósítás egységei, amelyek a gyakran egymással is érdekellentétben álló, különböző síita milíciákat foglalják magukba, és körülbelül 22 500 fős támogatást jelentenek az Iraki Biztonsági Erőknek. Rajtuk kívül további 12 000 síita önkéntes és egy 6000 fős szunnita törzsi biztonsági erő vesz részt a harcokban, míg a Kurdisztáni Regionális Kormányzat erői 108 000 főre tehetők. A legnagyobb problémát e tekintetben az jelenti, hogy a szunnita lakosság bizalma rendkívül alacsony a központi haderővel, de különösen a Népi Mozgósítás egységeivel szemben.

3. táblázat: Az Iraki Biztonsági Erők aktív frontszolgálatot teljesítő állománya 2009–2016 között

	2009 vége		2014. május		2015. január		2016. január	
	Dandár (db)	Aktív frontszolgálat (fő)	Dandár (db)	Aktív frontszolgálat (fő)	Dandár (db)	Aktív frontszolgálat (fő)	Dandár (db)	Aktív frontszolgálat (fő)
Iraki Szárazföldi Erő	55	151250	55	110000	36 (A felbomlott / reformra váró dandárok nélkül)	54000	54	81000
Szövetségi Rendőrség	30	82500	30	60000	24	36000	25	37000
Terrorelhárító szolgálat	3	8250	3	7250	3	4500	4	8500 (A kiválasztási és kiképzési kritériumok csökkentésével)
Testőrség	5	13750	5	13750	5	13750	2	7000
Határőrség	15	41250	15	30000	9	13500	9	13500
Iraki Biztonsági Erők összesen	108	297000	108	221000	77	121750	87	147000
Népi Mozgósítás					15	kb. 22500	15	kb. 22500
További síita önkéntesek (Shrine önkéntesek, Al-Abbas hadosztály, Saraya Salam)				Ismeretlen (nem hivatalos milíciaként működtek)	8	kb. 12000	8	kb. 12000
Szunnita Népi Mozgósítás/ Törzsi Biztonsági Erők					2	kb. 3000	3	kb. 6000
Iraki Biztonsági Erők és népfelkelő erők összesen					102	159250 (további 27000 fős Népi Mozgósítási erő volt fizetve a miniszterelnök bizottsága által, Bagdad és Irak déli régióiban)	113	187500
Kurdisztáni Regionális Kormányzat erői	47	97000		94000	54	108000	54	108000

63 Dr. Michael KNIGHTS: *The Future of Iraq's Armed Forces* [online], 2016. 03. Forrás: Al-Bayan Center for Planning and Studies. [2016. 09. 15]. 23–25. o.

A táblázat forrása: Dr. Michael KNIGHTS: [The Future of Iraq's Armed Forces](#), [online], 2016. 03. Forrás: Al-Bayan Center for Planning and Studies. [2016. 09. 15]. 24. o. A felmérés becsléseihez a 2009-es átlagos dandárerőt vettük figyelembe (2750 fő). A 2014. májusi átlagos dandárerő csökkentett létszámot (2000 fő) feltételez. A 2015. januári és 2016. januári adatok 1500 főt feltételeznek dandáronként, tekintettel az alacsonyabb (1000 fős) és magasabb (2000 fős) dandárok 50-50%-os megosztására. A kurd Pesmerga-erők 2000 fő/dandár számítás alapján jelennek meg. A Népi Mozgósítás erőiről származó adatok felméréseken és szakértői véleményeken alapulnak. A támadó képességek hiányából kifolyólag sem a Népi Mozgósítás helyi szintű, védelmi állásai, sem az iraki rendőrség nem szerepel a táblázatban.

Az Iraki Biztonsági Erők öt műveleti parancsnokság irányítása alatt tevékenykednek, amelyek közül a bagdadi számít a legjelentősebbnek, tekintve, hogy az állomány közel fele (83 000 fő) szolgál itt.⁶⁴ Közülük is a legtöbben közvetlenül a fővárost védik, míg mindössze egy 20 000-es állomány felel a fallúdzsai kerületért.⁶⁵ A Bagdadi Műveleti Parancsnokságon túl körülbelül 30 000-en állnak a Ramádi városáért is felelő anbári parancsnokság irányítása alatt, míg további 20-20 ezer fővel rendelkeznek a Szamarra és a Tigris Műveleti Parancsnokságok.⁶⁶ Ezen túlmenően mindösszesen 7700 fő jut a Dzsazíra és Baida Műveleti Parancsnokságnak.⁶⁷ Eszközeiket tekintve a Népi Mozgósítás erői gyengébben felszereltek a hivatásos állománynál, amely M1A1 Abrams, valamint régebbi orosz (T-72, T-55) harckocsikkal, tüzérségi támogatással, páncélozott szállítójárművekkel is rendelkezik. Továbbra sem beszélhetünk azonban támadóképességekkel rendelkező iraki légierőről, így ezt a hiányosságot lényegében teljesen a koalíciós erők pótolják.

Ami a Népi Mozgósítást illeti, a bagdadi kormányzatot több kritika is érte, amelyek szerint az ezen belül létező síita milíciák egyfajta párhuzamos biztonsági szervezatként tevékenykednek az országban, és teljesen büntetlenül támadhatják meg a szunnita településeket.⁶⁸ Abádi miniszterelnök döntése alapján 2016-tól hivatalossá vált, hogy a Népi Mozgósítás erői az iraki szárazföldi erők részeként, de független katonai alakulatként látják majd el feladatukat a jövőben.⁶⁹ Bár a szunnita-síita arányok javítása érdekében Abádi 2016 elején 40 000 szunnita harcos integrálását is jóváhagyta a Népi Mozgósítás erőibe,⁷⁰ a létszám feltöltése csak lassan halad (az *Economist* áprilisi adatai alapján jelenleg 16 000 főre tehető),⁷¹ és a szunnita milíciák valódi beolvadásáról még korai lenne beszélni.⁷²

Ha azonban a szunniták továbbra is a haderőn kívül rekednek, akkor az „Iszlám Állam” újbóli – akár új formában történő – felemelkedése tulajdonképpen borítékolható, még akkor is, ha ideiglenesen sikerül visszaszorítani a szervezetet.⁷³ A szunnita terüle-

64 Dr. Michael KNIGHTS: [The Future of Iraq's Armed Forces](#), *i. m.*, 25. o.

65 Uo.

66 Uo.

67 Uo.

68 Renad MANSOUR: [The Sunni Predicament in Iraq](#) [online], 2016. 03. Forrás: Carnegie Middle East Center [2016. 09. 15], 9–10. o.

69 Bill ROGGIO, Amir TOUMAJ: [Iraq's prime minister establishes Popular Mobilization Front as a permanent 'independent military formation'](#) [online], 2016. 07. 28. Forrás: Longwarjournal.org [2016. 09. 15].

70 Mustafa SAADOUN: [It is official: Sunnis joining Iraq's Popular Mobilization Units](#) [online], 2016. 01. 14. Forrás: Al-monitor.com [2016. 09. 29.].

71 [The Last Battle](#) [online], 2016. 04. 16. Forrás: Economist.com [2016. 09. 29.].

72 Uo.

73 Ilan GOLDENBERG, Nicholas A. HERAS, Paul SCHARRE: [Defeating the Islamic State. A Bottom-Up Approach](#), *i. m.*, 9. o.

tek tartós ellenőrzéséhez ugyanis közvetlen szunnita támogatásra lenne szükség, ami a mérsékelt bevonása nélkül nehezen elképzelhető. Jó példa lenne minderre az „Anbár Ébredése” (Irak Fiai) szunnita mozgalom esete, amellyel az Egyesült Államok 2006-ban sikerrel működött együtt az al-Káida visszaszorítása érdekében, ám végül az ő integrálásukra sem került sor a haderőbe Málíki miniszterelnök akkori döntése szerint.⁷⁴

Felkészülés Moszul ostromára

Visszatérve a fentebbiekben már említett moszuli ostromra, a művelet katonai szempontból egyáltalán nem tűnik kivitelezhetetlennek, tekintettel arra, hogy a Fehér Ház becslései alapján az „Iszlám Állam” harcosainak száma 2016 júniusában 19 000 és 25 000 közé volt tehető Irak és Szíria területén, és ennek az állománynak csak kisebb része állomások Moszul körzetében.⁷⁵ Ettől függetlenül azonban a kormányzat 2015-höz hasonlóan 2016 nyarán is elhalasztotta a város ostromát az iraki politikai rendszer belső feszültségei, illetve a haderő feltöltöttségi és kiképzési problémái következtében. Az ostrom előtti felkészülési folyamatot tovább lassíthatja, hogy 2016 augusztusában a bagdadi parlament megvonta a bizalmat a korrupciós ügyekbe keveredett Khálid al-Obeidi védelmi minisztertől.⁷⁶ A helyzetet pedig csak nehezíti a központi kormányzat és a kurdok közti szembenállás is. Miután ugyanis az iraki kormány megtiltotta a kurd félnek, hogy részt vegyen a 2016. július 21-i „Iszlám Állam” elleni globális koalíció egyeztetésén Washingtonban, a kurdok távol maradtak a másnap esedékes háromoldalú egyeztetésektől, amelynek fő témája Moszul ostroma lett volna az amerikai és bagdadi felekkel együtt.⁷⁷

Összességében azonban elmondható, hogy a fentiekre való tekintettel Moszul ostromának sürgetése nem feltétlenül lenne logikus lépés. Mivel az „Iszlám Állam” erőinek volt lehetőségük megerősíteni a várost és a környező agglomerációs körzetet, így a harcok minden bizonnyal jelentős áldozatokat követelnének az Iraki Biztonsági Erők és a kurdok részéről is. Nem a város elfoglalása jelenti azonban a legnagyobb akadályt, hiszen az iraki haderő képességei – a koalíciós támogatással kiegészülve – ezt vélhetően lehetővé tennék. Ugyanakkor a terrorszervezet jellegzetességéből adódóan Moszul elfoglalása nem jelentene győzelmet az „Iszlám Állam” felett, hiszen a sivatagban és Szíriában található területek továbbra is menedéket jelentenének a harcosok számára. Mindaddig, amíg létezik hátország és lehetőség a visszavonulásra, az „Iszlám Állam” folyamatos fenyegetést fog jelenteni Moszul és térsége számára, úgy, ahogy történt ez a 2014-es támadásukat megelőzően is. Moszul sikeres visszafoglalásához tehát az első lépést Szíria szuverenitásának helyreállítása jelentheti, ami nélkül minden – rövid távon akár sikeres – vállalkozás hosszú távon felesleges emberáldozatot jelent az iraki haderő és a kurd Pesmerga számára. Az iraki és szíriai szuverenitás helyreállítása pedig nem működhet a helyi – többségében szunnita –

⁷⁴ Uo., 17. o.

⁷⁵ Brett McGURK: *Press Briefing by Press Secretary Josh Earnest and Special Presidential Envoy for the Global Coalition to Counter ISIL* [online], 2016. 06. 10. Forrás: Whitehouse.gov [2016. 09. 15.].

⁷⁶ Loveday MORRIS: *Iraqi Parliament Ousts Defense Minister as Mosul Operation Looms* [online], 2016. 08. 25. Forrás: Washingtonpost.com. [2016. 09. 15.].

⁷⁷ Mohammed A. SALIH: *Baghdad-Erbil bickering overshadows Mosul battle* [online], 2016. 07. 08. Forrás: Al-monitor.com. [2016. 09. 15.].

lakosság soraiból származó erők bevonása nélkül. Az ő kiképzésükhöz, a szíriai rendezéshez azonban időre van szükség, és ennél fogva mind a bagdadi kormánzatnak, mind pedig a koalíciós erőknek stratégiái türelemmel kell viszonyulniuk a helyzet alakulásához, hiszen a területek túl gyors visszafoglalása jelentős problémákat okozhat hosszú távon.⁷⁸

Az iraki államiság válsága

Az iraki társadalmi, gazdasági, politikai és katonai szektor is válságban van, köszönhetően azoknak a rendszerszintű problémáknak, amelyekre 2003 óta nem sikerült megnyugtató választ találni. A várakozásokkal ellentétben úgy tűnik, hogy az Abádi-kormányzat sem képes orvosolni a kihívásokat, így azok egyre inkább feszítik az iraki társadalmat, veszélybe sodorva ezzel az ország államiságát is.

A problémák láttán ugyanis felmerül a kérdés, hogy mi tartja össze még az iraki államot. E tekintetben kiemelkedő szerepük van a külső hatalmak (például Irán és Törökország) érdekeinek, amelyek számára Irak felbomlása egyben jelentős veszélyforrás is (Törökország számára mindenekelőtt egy önálló kurd állam létrejötte miatt, míg Irán számára a kurd függetlenedési törekvések mellett a síita befolyás gyengülésének veszélye okán). Belső szempontból az integritás megőrzésében fontos szerepet játszik az ország kőolajkincsének arányos elosztása is, hiszen ebből minden érdekelt fél részesedést kíván magának. Ezek mellett azonban ambivalens módon az egyik legjelentősebb tényező az egyben maradás kapcsán maga az „Iszlám Állam”. A szervezet létezése ugyanis képes megteremteni a kohéziót a fragmentált politikai és társadalmi csoportok között, valamint bizonyos mértékig eltereli a figyelmet a szociális problémákról is. A közös ellenség eltűnése azonban könnyen a belső feszültségek felszínre töréséhez vezethetne, ami szélsőséges – ám nem elképzelhetetlen – esetben az etnikai-felekezeti csoportok közötti fegyveres összeütközéssel is fenyegethet.

A rendezés kapcsán azonban egy újabb jelentős probléma mutatkozik a hagyományos etnikai és vallási sérelmek orvoslásán túl. Az „Iszlám Állam” jelenléte és előretörése ugyanis jelentősen megváltoztatta Irak bizonyos területeinek társadalmi összetételét, ami tovább élezheti a felek közti konfliktusokat. Az iraki belső menekültek száma 2015-ben elérte a 4 millió főt, ami érzékenyen érinti az egyes területek etnikai-felekezeti egyensúlyát. A belső menekültek 87%-a Anbár, Ninive és Szaláh ad-Dín szunnita többségű kormányzóságaihoz tartozik, és többségük Bagdadban (síita), illetve Dahúk és et-Tamím (kurd) kormányzóságokban talált menedéket.⁷⁹

A legnagyobb kihívást – a főváros mellett – az úgynevezett vitatott hovatartozású területek helyzete jelenti (lásd térkép).⁸⁰ E kőolajban gazdag területek sorsa az iraki alkotmány 2005-ös életbelépése óta rendezetlen, és mivel az alkotmány 140. cikke kimondja, hogy

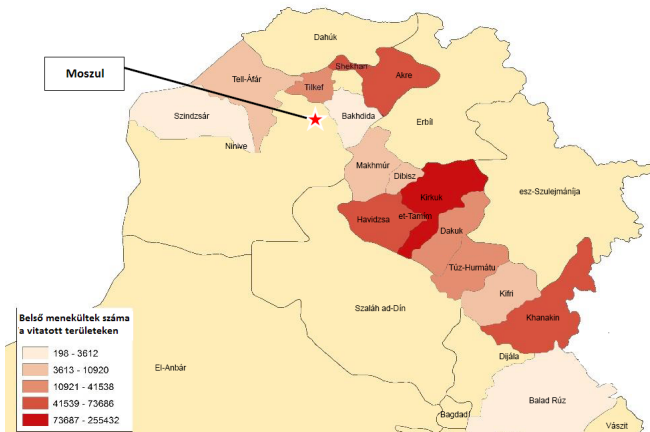
78 Ilan GOLDENBERG, Nicholas A. HERAS, Paul SCHARRE: *Defeating the Islamic State. A Bottom-Up Approach*, i. m., 25. o.

79 Nancy RIORDAN: *Internal Displacement in Iraq: Internally Displaced Persons and Disputed Territory* [online], 2016. Forrás: New England Journal of Public Policy [2016. 10. 03.].

80 A „vitatott hovatartozású területek” főként Kirkuk, Ninive és Diyála kormányzóságokat foglalják magukba. A vegyes etnikai összetételű területeken az olajkincs felfedezése óta (1920-as évek) folyamatosak az összeütközések és az erőszakos telepítési politika, mellyel mindegyik etnikum arra törekszik, hogy többségbe kerüljön, lehetőleg még egy, a terület hovatartozásáról döntő – az alkotmány által előírányzott – jövőbeli népszavazás előtt.

jogállásukról a normalizációt és népszámlálást követően referendum útján kell dönteni,⁸¹ ezért a politikailag szemben álló felek számára kulcsfontossággal bír, hogy ki tudja ellenőrzése alatt tartani, illetve adott esetben az „Iszlám Államtól” felszabadítani azokat. A hagyományosan instabil területeken a feszültségeket tovább növeli a nagyszámú, elsősorban arab etnikumú menekült és belső menekült megjelenése. 2014 nyarán a kurdok – kihasználva a központi kormány gyengeségét – az „Iszlám Állam” fegyveres úton történő visszaszorítása során átvették az ellenőrzést a vitatott hovatartozású kirkuki régió fölött. Bár Bagdadnak jelenleg kisebb gondja is nagyobb annál, hogy az északi területekkel foglalkozzon, ez várhatóan nem lesz mindig így, és valószínűtlen, hogy belenyugodnának Erbil egyoldalú lépésébe. A kialakult helyzet a közeljövőben komoly konfliktusokhoz vezethet mind a kurdok és az arabok – elsősorban helyi szunnita törzsek és nagy számban érkező szunnita menekültek, illetve a területen szintén jelenlévő síita milíciák –, mind Bagdad és Erbil viszonyában, így ezek a területek könnyen egy esetleges etnikai-felekezeti alapú jövőbeli fegyveres összeütközés gyújtópontjává válhatnak.

3. ábra Az iraki belső menekültek száma a vitatott területeken

A térképek forrása: Nancy RIORDAN: *Internal Displacement in Iraq: Internally Displaced Persons and Disputed Territory*, [online], 2016. Forrás: *New England Journal of Public Policy* [2016. 10. 03.], 5–6. o.

Összességében tehát az iraki államiság válságát tovább mélyítheti a területi viták kiújulása, ami jó ürügyként is szolgálhat adott esetben az etnikai-vallási felek közti fegyveres harcok megindításához. Ennek elkerüléséhez pedig kulcsfontosságú lenne valamiféle kormányzati forgatókönyv létrehozása az „Iszlám Állam” utáni időszakra. E tekintetben tehát még egy érv szól amellest, hogy az Abádi-kormányzat kerülje a gyors ostromot Moszulban és ezzel együtt a szervezet elhamarkodott kiszorítását Irak területéről. Bagdadnak ugyanis időre és stratégiai türelemre van szüksége, hogy kidolgozza a rendezés részleteit, amelyek megakadályozhatják a fegyveres konfliktus továbbgyűrűzését.

81 Az Alkotmány alapján a referendum határideje 2007. december 31. lett volna, ám a folyamatos halasztásoknak köszönhetően ennek megtartására eddig nem került sor. Forrás: *Iraqi Constitution* [online], 2005. Forrás: *Iraqinationality.gov.iq* [2016. 10. 06.]

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Omar AL-JAFFAL: [Where does tribal influence fit in Iraqi politics?](#) [online], 2016. 08. 24. Forrás: Al-Monitor.com [2016. 09. 15.]
- Emily ANAGNOSTOS: [Iraqi Parliament Update: Quorum Reached as Reform Front Fractures, Kurds Lose Leverage](#) [online], 2016. 06. 08. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 14.]
- Emily ANAGNOSTOS: [Iraq Situation Report: July 7-13, 2016](#) [online], 2016. 07. 13. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 14.]
- Emily ANAGNOSTOS: [Iraq Situation Report: August 23-30, 2016](#) [online], 2016. 08. 30. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 14.]
- Emily ANAGNOSTOS: [Iraq Situation Report: August 31-September 6, 2016](#) [online], 2016. 09. 06. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 17.]
- Emily ANAGNOSTOS: [Sadr Attempts a De-facto Coup in Iraq](#) [online], 2016. 05. 01. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 15.]
- [Agreement by political blocs to form new Iraqi government](#) [online], 2014. 09. 22. Forrás: Siyad.Wordpress.org [2016. 09. 12.]
- Az iraki alkotmány szövege angol nyelven [online], 2005. 10. 25. Forrás: IraqiNationality.gov.iq [2016. 09. 02.]
- Harith Hasan AL-QARAWEE: [From Maliki to Abadi: The Challenge of Being Iraq's Prime Minister](#) [online], 2016. június. Forrás: Brandeis.edu [2016. 09. 20.]
- [Average annual UK Brent crude oil price from 1976 to 2016 \(in U.S. dollars per barrel\)](#) [online], 2016. Forrás: Statista.com [2016. 09. 22.]
- Robin BEAUMONT: [Shiite Nationalism? Sistani, Present In Absence](#) [online], 2016. 05. Forrás: NORIA-Research.com [2016. 09. 19.]
- Maher CHMAYTELLI: [Iraq parliament approves cabinet overhaul, bolstering PM Abadi](#) [online], 2016. 08. 15. Forrás: Reuters.com [2016. 09. 17.]
- Martin CHULOV: [Post-war Iraq: 'Everybody is corrupt, from top to bottom. Including me'](#) [online], 2016. 02. 19. Forrás: TheGuardian.com [2016. 09. 13.]
- Michael David CLARK, Renad MANSOUR: [Is Muqtada Al-Sadr Good For Iraq?](#) [online], 2016. 05. 02. Forrás: CarnegieEndowment.org [2016. 09. 19.]
- Patrick COCKBURN: [Iraq 10 years on: How Baghdad became a city of corruption](#) [online], 2013. 03. 04. Forrás: Independent.co.uk [2016. 09. 13.]
- [Corruption by Country: Iraq](#) [online], 2016. Forrás: Transparency.org [2016. 09. 22.]
- ETL Alex: *Irak belső válsága, Nemzet és Biztonság*, 7. évf., 2014/4, 62–75. o.
- Maria FANTAPPIE: [Iraq: On the Edge of Chaos](#) [online], 2016. 05. 14. Forrás: CrisisGroup.org [2016. 09. 11.]
- [Fight or Flight: The Deperate Plight of Iraq's „Generation 2000”](#) [online], 2016. 08. 08. Forrás: Crisisgroup.org [2016. 09. 19.]
- Caitlin FORREST: [ISIS Sanctuary Map: August 19, 2016](#) [online], 2016. 08. 19. Forrás: Understandingwar.org [2016. 09. 15.]
- Cameron GLENN: [Timeline: Rise and Spread of the Islamic State](#) [online], 2016. 06. 05. Forrás: Wilsoncenter.org [2016. 09. 15.]
- Ilan GOLDENBERG, Nicholas A. HERAS, Paul SCHARRE: [Defeating the Islamic State. A Bottom-Up Approach](#) [online], 2016. 06. Forrás: Center for New American Security [2016. 09. 15.]
- Lahib HIGEL: [Iraq's Displacement Crisis: Security and protection](#) [online], 2016. 03. Forrás: Minorityrights.org [2016. 09. 22.]
- [IMF Executive Board Approves US\\$5.34 billion Stand-By Arrangement for Iraq](#) [online], 2016. 07. 07. Forrás: Imf.org [2016. 09. 22.]
- [Iraki Kormányprogram, 2014](#) [online], 2014. 09. Forrás: cabinet.iq. [2016. 09. 12.]
- [Iraq Country Report](#) [online], 2016. Forrás: Bertelsmann Stiftung's Transformation Index [2016. 09. 22.]
- [Iraqi Constitution](#) [online], 2005. Forrás: Iraqinationality.gov.iq [2016. 10. 06.]
- [Iraqi parliament backs PM's anti-corruption plan](#) [online], 2015. 08. 11. Forrás: MiddleEastEye.net [2016. 09. 12.]
- [Iraq Unemployment Rate 2003-2016](#) [online], 2016. Forrás: Tradingeconomics.com [2016. 09. 22.]
- Stephen KALIN: [Iraq cleric pushes anti-corruption fight as protests flare](#) [online], 2015. 08. 07. Forrás: Reuters.com [2016. 09.12.]

- Stephen KALIN: [Iraq PM says to bring in technocrats in cabinet reshuffle](#) [online], 2016. 02. 09. Forrás: Reuters.com [2016. 09. 18.]
- Dr. Michael KNIGHTS: [The Future of Iraq's Armed Forces](#) [online], 2016. 03. Forrás: Al-Bayan Center for Planning and Studies. [2016. 09. 15.]
- Ali MAMOURI: [Iraqi ministers fall like dominoes as Maliki's bloc targets Abadi](#) [online], 2016. 09. 29. Forrás: Al-Monitor.com [2016. 09. 29.]
- Renad MANSOUR: [The Sunni Predicament in Iraq](#) [online], 2016. 03. Forrás: Carnegie Middle East Center [2016. 09. 15.]
- Patrick MARTIN, Emily ANAGNOSTOS: [Kurdish Objectives in Iraq's Political Crisis](#) [online], 2016. 05. 21. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 18.]
- Patrick MARTIN: [Iraq Prime Minister's Cabinet Reshuffle May Lead to No-Confidence Vote](#) [online], 2016. 02. 15. Forrás: ISWResearch.blogspot.hu [2016. 09. 17.]
- Patrick MARTIN: [Iraq Government Collapse Likely as Rump Parliament Calls for Resignations](#) [online], 2016. 04. 15. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 19.]
- Patrick MARTIN: [Iraq's Parliament Ousts Defense Minister](#) [online], 2016. 08. 25. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 16.]
- Patrick MARTIN: [Political Blocs and Parties in Iraq's CoR: May 6, 2016](#) [online], 2016. 05. 06. Forrás: UnderstandingWar.org [2016. 09. 18.]
- Jessica Lewis McFATE: [The ISIS Defense in Iraq and Syria: Countering an Adaptive Enemy](#) [online], 2015. 05. Forrás: Understandingwar.org [2016. 09. 15.]
- Brett McGURK: [Press Briefing by Press Secretary Josh Earnest and Special Presidential Envoy for the Global Coalition to Counter ISIL](#) [online], 2016. 06. 10. Forrás: Whitehouse.gov [2016. 09. 15.]
- Loveday MORRIS: [Beyond terrorism, Iraq's leader is struggling to fight corruption](#) [online], 2015. 08. 21. Forrás: WashingtonPost.com [2016. 09. 13.]
- Loveday MORRIS: [Iraqi Parliament Ousts Defense Minister as Mosul Operation Looms](#) [online], 2016. 08. 25. Forrás: Washingtonpost.com. [2016. 09. 15.]
- N. RÓZSA Erzsébet: [Az Iszlám Állam előretörése Irakban és az amerikai válaszcsepások](#), *Nemzet és Biztonság*, 7. évf., 2014/4, 56–61. o.
- Ned PARKER: [Could a millionaire businessman save Iraq's Sunnis?](#) [online], 2016. 06. 02. Forrás: Reuters.com [2016. 09. 16.]
- PÉNZVÁLTÓ Nikolett: [A stabilitás esélye Észak-Irakban – Iraki Kurdisztán 2011 után](#), *Nemzet és Biztonság*, 8. évf., 2015/6, 70–96. o.
- Nancy RIORDAN: [Internal Displacement in Iraq: Internally Displaced Persons and Disputed Territory](#) [online], 2016. Forrás: New England Journal of Public Policy [2016. 10. 03.]
- Bill ROGGIO, Amir TOUMAJ: [Iraq's prime minister establishes Popular Mobilization Front as a permanent 'independent military formation'](#) [online], 2016. 07. 28. Forrás: Longwarjournal.org [2016. 09. 15.]
- Mustafa SAADOUN: [It is official: Sunnis joining Iraq's Popular Mobilization Units](#) [online], 2016. 01. 14. Forrás: Al-monitor.com [2016. 09. 29.]
- Mustafa SALIM, Loveday MORRIS: [How corruption helped cause one of Baghdad's deadliest attacks](#) [online], 2016. 07. 05. Forrás: WashingtonPost.com [2016. 09. 20.]
- Mohammed A. SALIH: [Baghdad-Erbil bickering overshadows Mosul battle](#) [online], 2016. 07. 08. Forrás: Al-monitor.com. [2016. 09. 15.]
- Joseph SASSOON: [Iraq: Oil Prices and Economic Management](#) [online], 2016. 03. Forrás: MEEA 15th International Conference [2016. 09. 22.]
- Omar SATTAR: [On eve of mass protests, what's next for Iraq's political crisis?](#) [online], 2016. 07. 14. Forrás: Al-Monitor.com [2016. 09. 19.]
- SIPRI [Military Expenditure Database](#) [online], 2016. Forrás: Stockholm International Peace Research Institute [2016. 09. 22.]
- Erika SOLOMON, Anjli RAVAL: [Iraq appoints new oil minister after months of wrangling](#) [online], 2016. 08. 15. Forrás: ft.com [2016. 09. 18.]
- [The Last Battle](#) [online], 2016. 04. 16. Forrás: Economist.com [2016. 09. 29.]
- [US\\$1.2 billion to Support Iraq Amid Challenging Economic Situation](#) [online], 2015. 12. 17. Forrás: World-bank.org [2016. 09. 22.]